

Enn Tarvel: „Versioon, mis omistab Sigtuna hävitamise eestlastele, on kõige tõenäolisem. See aga ei tähenda, nagu oleks tegemist mingi väga olulise sündmusega Rootsi ja Läänemeremaade ajaloos.”

Sigtuna hukkumine

E n n T a r v e l

Eesti ajaloolaste hulgas valitseb ettekujutus, et Sigtuna hävitamise järel asutati Stockholm tungivast vajadusest keskse linnalise asula järele. Nii see aga ei olnud. Sigtunat ei hävitatud nii põhjalikult ega lõplikult. Tema öitseaeg oli lihtsalt möödas. Eelkõige maatõusust tingituna nihkus Rootsi riigi raskuspunkt merele ligemale.

Terve eesti rahvas, vähemalt kõik, kel vähegi minevikuhuvi, tunneb paari ajaloo-sündmust, eelkõige Ümera lahingut ja Sigtuna vallutamist. Sigtunal on tänavu pea-legi väike juubel, 12. augustil 820 aastat.

Taolisi sündmusi tuntakse eelkõige ilukirjanduse vahendusel. Iseseisvas Eestis aga tutvustas Sigtunat kõigepealt helikunst. Wagneri-vaimustus suunas eesti heliloojatki otsima eeposlikke motiive rahvusliku mineviku suurusemomentidest. 1928. a esietendus Estonias Evald Aava ooper „Vikerlased” (teksti autor Voldemar Loo), mille süžeeks on eestlaste Sigtuna sõjaretk. Ooperil oli tohutu menu. Ooperi süžee alus oli Karl August Hermann juba 1886. a ilmunud jutustus „Auulane ja Ülo”. Rootslaste röövitud Auulast hoiti Sigtunas vangis, kust vanem Ülo oma mõrvoja vabastas. Ilukirjandus rakendas ajalootemaatikat innukalt. Mait Metsanurk avaldas 1934. a ootamatult hea kvaasijaloolise romaani „Ümera jõel”. Sigtuna teema kerkis 1936. a esile koguni kahe tuntud kirjniku loomingus. August Mälk avaldas kuulsusrikkasse minevikku paigutatud

idealiseeritud ja lapsiku seiklusromani „Läänemere isandad”, mis ei kuulu küll tema loomingu paremikku. Saja laevaga lipsasid mere isandad saarlased läbi valvatavate sulgude ja kitsaste vete. Kindel Almarstäke kants langes paari pilgu jooksul nagu küps pähkel oma kõlust, nagu kärbes hiiglase põidla all. Samuti käis Sigtuna linna käsi suurvanem Alari Ata poja taputalguliste käes. „Ainult tuli jäi pragisema hävitatud linnas. Ja surnud vahtisid tardunud-silmi leekidest jumestatud taeva poole, mis kajastas Sigtuna hävingut – uhke kaubalinna ja piiskopikantsi lõppu.”

Hukatus Mäläril

Karl August Hindrey oli romaani „Urmas ja Merike” 1936. a ilmunud teise ossa millegipärast täiesti mehhaaniliselt ja sobimatult lülitanud novelli „Sigtuna häving”. 1939. a kordas ta seda niminovellina novellikogus „Hukatus Mäläril”. Novell annab päris hästi edasi hukatusliku olukorra dramaatilist pinget linnas ega ole häirivate ajalooliste detailidega üleüllastatud. Kummaline on, et K. A. Hind-

rey on ekspluateerinud Sigtuna teemat kolmandalgi korral: pannud pealkirja „Sigtuna häving” 1937. a oma jutustus-tekogule, mis sisaldab neli psühholoogilist novelli, kuid ei midagi ajaloo ega Sigtunaga seonduvat.

Mõistagi ei otsinud Eesti ilukirjandus Sigtuna hävitamise teemat üles iseseisvalt, vaid ajalookirjanduse kaudu. 12. sajandil oli tänapäeva Rootsi alal viis asulat, mis võiksid pretendeerida linna nimele: Visby Ojamaal, Skara Västergötlandis, Gamla Lödöse tänapäeva Göteborgi lähistel, Lund, mis 1658. aastani oli Taani linn, ja Sigtuna. See asus ainsana Sveamaal (n-ö päris Rootsi-maal). 1187. tungiti Sigtunale kallale ja linn hävitati. Nn Uppsala-annaalid teatavad nipsisõnaliselt: „1187. Peapiiskop Johannes tapeti Almarstäke juures paganate poolt 12. augustil ning Sigtuna linn põletati maha nendesamade poolt.” Paganate päritolu ei ole täpsustatud. 1320. aasta paiku loodud rootsikeelne riimkroonika Eriku-kroonika omistab Sigtuna põletamise karjalastele, kes allusid poliitiliselt Novgorodile:

„... Rootsil oli palju ohtu
karjalaste poolt ja palju vaenu
... nii tuli neile mõte pähe
et põletaksid Sigtuna
ja põletasid maani maha ...
et kristlastel nii paha saatus saab,
sest rõõmus Karjala ja Vene maa ...”

16. sajandi Rootsi kroonikatesse suureneb versioon, et Sigtuna põletasid maha eestlased. Seda kirjutavad Rootsi suurim usu-uuendaja Olaus Petri, tema noorem vend Laurentius Petri, Rootsi esimene evangeelne peapiiskop, ning Johannes Magnus, Rootsi viimane katoliiklik peapiiskop. Carl Robert Jakobson jutustas oma esimeses isamaa kõnes eesti rahva valguse-, pimeduse- ja koiduajast 1868. aastal: „Kaks aastat peale Daanlaste kiusamiste, see on a. 1188 purjutasid Eestlased Rootsimaale Mälääri järve[ele], kes sel aeval Daani kuninga valitsuse all seisis, löivad seal ülema piiskoppi Johanni Upsaalast 1. juunil maha ja põletasid perekas Sigtuna linna ära, kellega naad praegust Rootsi päälinna Stukholmi sunnitsid asutama. Praegu pannakse veel, ehk küll jo ligi 700 aastat sest aeast mööda läinud, Stukholmi ja Upsaala vahel vana Sigtuna varemeid ja vägevaid neljanurgalisi torniseid imeks, ja ei jõueta ära mõista, kuidas selleaegse puuduliku sõariistatega Eestlastel võimalik olnud, seesugust vägevat ja perekat linna ära lõhkuda. Rootslaste suus liiguvad aga praegu veel kõiksugused juttud selle linna ärrikkumisest ja iseäranis Eestlaste vahvusest sealjuures.” Jakobson osutab sealjuures otse Olaus Petrile, keda ta ilmselt oli lugenud.

Tubli ajalooarrastaja Hindrik Prants käsitles 1912. a oma „Eesti rahva ajaloo” esimeses osas Sigtuna küsimust: „Siin tähendame ainult veel idavikingite kõige kuulsama teo peale: Rootsimaa tähtsama linna S i g t u n a äravõtmine ja hävitamine 1187. a. Linna ots ja Rootsi peapiiskopi Johannese surm selle juures on kindel ajalooline sündmus, kuna selle kirjeldusesse küll rohkestel lüütel ligi on lisatud (linnast röövitud hõbevõravadest jne.). Kes aga Sigtuna võitjad õieti olnud, ei ole kindel.

Rootsi ajaraamatute teated hävitajate rahvuse kohta lähevad lahku; neid hüütakse kohati üleüldse „paganateks”, vahel karjalasteks, vahel eestlasteks. Või-

malik ongi, et ettevõttes mitmed rahvad osalised olivad.” See on asjalik ja asjatundlik jutt, igatahes vaba rahvusromantilisest mõjutusest. Rootsi silmapaiste kultuuriajaloolane ja arheoloog Hans Hildebrand kirjutas 1879. a oma kapitaalises Rootsi keskaja kultuuriajaloolises kirjelduses hoopis, et Sigtuna põletasid 1187. a maha eesti röövlid, kes olid julgenud tulla sisse Mälääri salmedesse.

Mälgu ja Hindrey loomingule ajalisel lähedased olid 1930. aastate Eesti ajaloo käsitlused. Juhan Libe kirjutas 1932. a K/Ü Looduse „Eesti rahva ajaloo” I köites Sigtuna põhjalikust hävitamisest eestlaste ja kurelaste poolt. Sealjuures mainib ta ka teateid venelastest ja karjalastest. Veidi hiljem, 1935. a kirjutab Hans Kruus Eesti Kirjanduse Seltsi Eesti ajaloo I köites, et Sigtuna maatas tegemise 1187. a „teostasid eestlased koos kurelastega (karjalastega?)”. Saksa okupatsiooni ajal kirjutatud ja 1946. a Stockholmis varjunimede M. Ojamaa, A. ja T. Varmas ilmunud Eesti ajaloo oma kronoloogilises loetelus omistab Sigtuna hävitamise idavikingitele, tõenäoliselt eestlastele. Erik Virbsoo (Heino Susi) 1987. a Ühendriikides ilmunud raamatus „Jutustusi möödunud aegadest” kirjutab, et Sigtuna hävitamine oli suur üritus, tõenäoliselt paljude rahvuste koostöö, aga sageli pandud eestlaste arvele. Mart Laar, Lauri Vahtre, Heiki Valk kirjutavad 1982.–1983. a valminud ja 1989. a ilmunud raamatus „Kodulugu I” „Idamere paganate”, võib-olla eestlaste teost.

Epoohiloov käsitus

Sigtuna-küsimuse sovetlikus käsitlemisel kujunesid epoohiloovaks Šaskolski kirjutised. Leningradi noor ja edasipüüdev ajaloolane Igor Šaskolski pühendas end Läänemereaja ajaloo uurimisele. 1946. a anti eestikeelseski tõlkes välja tema brošüür „Vene rahva ajaloolised sündmused Baltimaade rahvastega IX–XVII s”. 1949. a ilmus NSVL Teaduste Akadeemia ajaloo instituudi aastaraamatus „Istoričeskije Zapiski” Šaskolski pikem kirjatöö „Sigtuna retk 1187. a”. Ta nimetas retke Põhja-Euroopa 12. sajandi ajaloo üheks kõige tähtsamaks sündmuseks. Šaskolski lähtus vene nõukogude historiograafia eeldusest, et Karjala põhiosa ei olnud 12. sajandil Novgorodi valdus (koloonia), vaid Novgorodi

riigi genuinne koostisosa, ning et hämelased olid Novgorodist poliitilises sõltuvuses. (See oli vene historiograafias loomupärane eeldus, samuti käsitati Eesti ala või vähemalt suuremat osa sellest Vene riiki kuuluvana, tuginedes teadetele röövkäikudest vene kroonikates.) Sellest oli tingitud karjalaste kui Novgorodi riigi alamate poliitiline aktiivsus 12. sajandi keskel alanud Vene-Rootsi võimuvõitluses Soome pärast. Šaskolski näitas, et rootsi annaolid teatavad viies versioonis ainult, et paganad põletasid Sigtuna ja tapsid peapiiskopi. Muu informatsioon, mis sisaldub 1320. aasta paiku koostatud Eriku-kroonikas (eeskätt ründajate rahvuskuuluvus), tuleneb suulisest pärimusest, mis oli 130–140 aastat säilinud ja Šaskolski meelest täiesti usaldusväärne. Eriku-kroonika olevat ainus usaldusväärne allikas. 300–400 aastat hilisematesse allikatesse (kroonikatesse, kus on nimetatud eestlasi) tuleb suhtuda hoopis teisiti; need ei väärini mingit tähelepanu, kuna nende aluseks pole täiendavad kirjalikud allikad ega suuline traditsioon. Karjalastele osutamine tuginevat ilmselt rahvapärimusele, venelastega seostamine aga kroonika hilisematele ümberkirjutajatele, kes lähtusid 14. sajandi poliitilisest olukorrast. Usaldusväärset rahvatraditsiooni andvat edasi ka Martin Aschaneuse 1612. a kirjutatud „Sigtuna kirjeldus”. See jutustab, et Sigtuna purustanud venelased viisid ilusad linnavärvad Moskvasse või Novgorodi. Šaskolski lükkas otsustavalt tagasi Oscar Almgreni rootsi historiograafias omaks võetud seisukoha, mille järgi Sigtuna värvate legend pole tõepärane, vaid on 16.–17. sajandi folkloori produkt. Ise leiab ta, et Novgorodi Sofia katedraali värvate toomine Sigtunast on väga tõenäoline fakt, kuigi mitte lõplikult tõestatud. Lõpuks väidab Šaskolski, et Sigtunat ründav laevastik koosnes karjalaste laevadest, aga rünnakust võisid osa võtta Novgorodi druziinad ning igal juhul oli laevadel kaasas Novgorodi meresõitjaid.

Sotsiaalne tellimus

Ajastu sotsiaalne tellimus nõukogude ajalookirjandusele oli näidata Venemaad kõige eesrindlikumana, olgu teaduse ja tehnika vallas aurumasina ja jalgratta leiutajana või poliitilise ja sõjalise suurvõimuna. Seepärast on täiesti

loomulik, et Novgorod oli see, kes Rootsi pealinna hävitas, olgugi et seekord karjalaste kätega. Šaskolski kirjatöö kategooriline ja ülbelt apodiktiline toon pretendeeris küsimuse lõplikule lahendamisele. Ja lahendatuks seda tihtipeale peetigi. 1950. aastatel õppis Tartu Riiklikus Ülikoolis mittestatsionaarselt ajalugu hävituspataljonlane ja sõjakangelane polkovnik Ilmar Paul. Tema, ilmselt kui sõjaajaloolane, tegi üliõpilaste ajalooringis 1956. või 1957. aastal ettekande Sigtuna retkest, tuginedes Šaskolski järeldustele. Mäletan, et ühe minu küsimuse peale läbirääkimiste käigus märkis kriitiline dotsent Julius Madisonggi referenti toetavalt vaikselt, et jah, see asi on tõestatud. Ühel Soome-Nõukogude ajaloolaste kohtumisel Moskvas 1974. aastal juhtis Sulev Vahtre, Tartu Ülikooli peatne professor, läbirääkimiste käigus tähelepanu Sigtuna teistele tõlgendusvõimalustele karjalaste versiooni kõrval. Selle peale osutas Igor Šaskolski üleoleva malbusega oma töödele, kust on vaja selle kohta lugeda. Oma moodi pikantne on, et 1955. a ilmunud „Eesti NSV ajaloo” I köites on esitatud kaks versiooni. Ühes neist kirjutab Artur Vassar (peatükis „Vene ja Baltimaade rahvaste võitlus saksa ja skandinaavia feodaalsete rööv vallutajate vastu XIII sajandi esimesel poolel”): „Sellega {st Rootsi vallutusretkega 1154. a Edela-Soome} algas soome hõimude visa võitlus rootsi rööv vallutajate vastu, milles neid toetasid karjalased ja venelased. 1187. aastal anti karjalaste poolt tõenäoliselt koos naaberrahvaste abivägedega võimas vastulööök, millega hävitati Sigtuna linn, Rootsi tähtsaim kaubanduslik keskus.” Teises kohas (peatükis „Varafeodaalsete suhete kujunemine. Eesti poliitiline ühendus Muistse Vene riigiga”) sõandab Harri Moora kalduda õige pisut kõrvale ainuõigest ja ainu-teaduslikust käsitusest: „Võimalik, et eestlased võtsid 1187. aastal osa ka Novgorodi valdustes asuvate karjalaste mereretkest Rootsi tähtsaima kaubalinna Sigtuna vastu. Pärast seda kaotas Sigtuna oma endise tähtsuse ja Rootsi riigi keskuseks hakkas kujunema Stockholm.” 1982. aastal ilmunud Eesti esiajaloo kirjutab Evald Tõnisson nooremat raua-aega käsitlevas osas: „Silmapaistvat osa nendel retkedel etendasid eriti saarlased ja kuralased, kes osalesid tõenäoli-

selt ka Rootsi 12. sajandi tähtsaima keskuse Sigtuna rüüstamisel ja hävitamisel 1187. aastal.” Šaskolski looming tiivustas ka vene nn ajalooarrastajate tormlevat mõttelendu. A. Matvejev kirjutab 1957. a, kuidas novgorodlased 1188. a koondasid Dagerorti (= Kõpu) poolsaarele üle 5000 laeva ning siis läksid ja hävitasid Läänemere mereröövlite pesa Sigtuna. Mõnisada eestlast, Moonzundi (= Muhu väina) saarte asukat, võttis võidukast retkest osa.

Šaskolski käsitlus on kõike muud kui originaalne. Selle arusaama on õigupoolest esitanud Tartu päritolu Peterburi akadeemik Aaron (hiljem August) Christian Lehrberg. Temalt ilmus 1816. a postuumselt kogumik „Uurimused Venemaa vanema ajaloo seletamiseks”, kus oli 1811. a akadeemias peetud ettekanne „Hämelaste eluasemetest”. (Šaskolski ja teised vene ajaloolased osutavad harilikult 1819. a ilmunud venekeelsele tõlkele.) Novgorodi kroonika nimetab 1186. aasta all novgorodlaste sõjakäiku hämelaste vastu. Lehrberg väidab selle kohta, et retk oli tegelikult suunatud Rootsi koloonia vastu ning et ainult inertsist nimetas kroonik hämelasi. Kui Novgorod tahtis Hämet vallutada, pidi ta välja astuma Rootsi vastu. Sisemised asjaolud aga ei lasknud Novgorodil suurt väge koguda. „Ei jäänud midagi muud üle kui rakendada järgmisi abinõusid. Nad mobiliseerisid Rootsi vastu karjalased ning need täitsid ülesande küllalt energiliselt. Nad läksid 1187. või 1188. aastal üle mere, sõitsid Mälari järve sisse, löid Uppsala peapiiskopi Johanni 1. juulil maha ja põletasid maha rahvarohke Sigtuna linna, mis pärast ei suutnud enam iialgi kosuda sellest õnnetusest.” Lehrberg omakorda osutab Henrik Gabriel Porthanile, soome teadusliku ajaloo uurimise rajajale. Lehrberg jääb koos Porthaniga „vana põhjaliku riimkroonika selgesõnalise väite juurde, mis omistab rünnaku selgesõnaliselt karjalastele, kuna sellega avaneb selle sündmuse osas kindel ja väga usaldusväärne põhjuslik vahekord”.

Niisiis, see Sigtuna-versioon – karjalaste kätega antud Novgorodi löök Rootsi – oli 1949. aastal juba 138 aastat vana. Soome 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi ajaloolased (Gabriel Rein, Yrjö Sakari Koskinen, Magnus Gottfrid Schybergson jt) pooldasid karjalaste versioo-

ni. Väinö Voionmaa kirjutas 1915. a oma „Soome karjalaste hõimu ajaloo”, kuidas 12. sajandil karjalased, kelle suhe Novgorodiga oli pigem liitlaste kui täielikult allaheidetud alamate oma, tegid sõjaretki novgorodlastega koos või nende nimel. „Karjalased tegid nüüd rootsi viikingite kombel suuri meresõjaretki, käies mõnikord röövretkedel Rootsi saadik, nagu 1187. a, kui nad surmasid Rootsi peapiiskopi ja põletasid maha Sigtuna linna. „See röömustas Karjalat ja Venemaad,” lisab rootsi riimkroonika, väljendades sellega, et selgi korral olid venelased karjalaste taga.” Ka eesti luigejale esitas karjalaste versiooni soome ajaloolane Kaarle Olavi Lindequist oma „Üleüldise ajaloo” eesti tõlkes 1903. a. Soome ajaloo üldkäsitlustes pooldavad Jalmari Jaakkola (1958) ja Seppo Suvanto (1985) karjalaste versiooni. Jaakkola kirjutab „karjalaste tapvast rünnakust Mälari”. Suvanto arvab, et mitte karjalased üksi, Novgorodi ja Laadoga venelaste toetus ja ässitus on võimalik ja tõenäoline. Karjalaste versioon oli nii üldlevinud ja endastmõistetav, et Heikki Kirkinen ja taani ajaloolane John Howard Lind väitsid 1991. a Soome varaajaloo kongressil Tornios, et seda oma töödes esitades ei käsitanud nad seda isikliku seisukohavõtuna. Ainult vana terane Pentti Virrankoski seab oma suures „Soome ajaloo” 2001. a Karjala meeste osavõtu Sigtuna hävitamisest kahtluse alla ning nimetab Eriku-kroonikat ebausaldusväärseks allikaks. Ei ole midagi teada karjalaste retkedest Hämet lääne poole ning retk Laadoga randadelt Sveamaa südamesse oleks olnud väga pikk ja ohtlik. Rünnanud paganad olid pärit pigem Saaremaalt või Kuramaalt.

Šaskolski ei vaevanud end liigselt karjalaste versiooni allikaliselt ja loogiliselt pädeva tõendusmaterjali otsimisega ning tema mõttekäigud ei tõesta tegelikult vähimatki. Tema peamine energia on suunatud näitamaks, et Eriku-kroonika on ainus usaldusväärne allikas. Šaskolski järgi annab see edasi rüütlikeskonnas säilinud pärimust. Selle suulise pärimuse säilimise võimalusi ning selle usaldusvääruse küsimusi Šaskolski ei puuduta, need väited tuleks vastu võtta lihtsalt heauskselt. Hoopis eripärane on moodus, kuidas Šaskolski oma vääramatult ainuõigena esitatud versiooni

toeks kasutab muistset Sigtuna pronks-värvate lugu. Ta avaldas samal 1949. aastal Leningradi ülikooli toimetiste ajalooteaduste seerias koguni eriatikli „Pärimus „Sigtuna värvatest“ ja selle tõepärasus“. Võimalik, et ta 1949. a ei tundnud 1930. aastate kirjandust Novgorodi Sofia katedraali värvate päritolu kohta – saksa ja poola autorid nimelt on veenvalt tõestanud, et need värvavad on valmistatud Magdeburgis Varssavi lähedal asuva Plocki linna katedraali tarbeks. Kuid oma 1978. a ilmunud raamatus „Venemaa võitlus ristisõitjate agressiooni vastu Läänemere kaldail XII–XIII saj“ esitab Šaskolski värvatelo ometi sama 1949. aasta Sigtuna-retke artikli teksti kujul, varustades selle joonealuste „ümberlukkamistega“. Ta märgib, et tema käsitlest Sofia katedraali värvatest kui Sigtuna sõjakäigu trofeest aksepteeriti 1940. aastate lõpul Novgorodis üldiselt, nii muuseumi ekspositsioonis kui populaarses kirjanduses. Tõsiasja, et värava ühel reljeefil on Plocki piiskopi Alexandri (1129–1156) kujutis, keda peetakse värvate tellijaks Magdeburgis, lükkab Šaskolski ümber otse lõbusust tekitava argumentatsiooniga: Novgorod pole iialgi sõdinud Poolaga, seepärast ei võinud värvavad sattuda sõjasaagiks, neid ei saanud ka osta, kuna allikais pole andmeid kaubandusidemeist. Ta eitab ka kirjanduses esitatud võimalust, et värvavad on sattunud Novgorodi Leedu kaudu.

Šaskolski lansseeritud karjalaste versiooni ei ole võimalik lugeda usutavaks. Eriku-kroonika kujutab endast isoleeritud, eraldiseisvat allikat. Mingi teine allikas ei räägi, nagu oleksid Sigtuna hävitanud karjalased. Seepärast on ajalookirjanduses seatud Eriku-kroonika usaldusväärsus kahtluse alla. Selle tekkimise ajal, 14. sajandi esimesel poolel oli Rootsi aktiivne idaekspansioon ja Karjala vallutamisel. Seepärast oluks selles kroonikas igati ajakohane näidata, et juba 12. sajandi lõpul kujutasid Novgorod ja karjalased endast Rootsile tõsist ohtu. Mingi muu ajalooallikas ega üldine olukord, kuivõrd see on teada, ei kinnita vähimalgi määral arvamist karjalaste aktiivsusest ega nende sõjaretkedest Rootsi. Karjalaste aktiivsus piirdus Laadoga. Karjalaste retked Hämemaale on Novgorodi kroonikas fikseeritud (1143, 1191 Novgorod karjalaste abiga, 1228),

aga Rootsis käimisest pole kusagil sõnagi. Oleks kummaline, kui nii rõõmüllane sündmus nagu naaberriigi tähtsaima linna hävitamine oleks jäänud kroonikakirjutajail kahe silma vahele.

Eestlaste laid Mälari järves

Teine lugu on eestlaste aktiivsusega Läänemeres. See leiab ajalooallikates mitmel korral kinnitust. 1170. aasta kohta „Saxo Grammaticus“, 1203. ja 1225. aasta kohta „Henriku Liivimaa kroonika“ jutustab eestlaste röövretkedest Taani (tänapäeva Rootsi) rannikule. 1203. aasta puhul kirjutab Henrik, et paganlikud eestlased ja kuralased on harjunud niiviisi toimima Taanis ja Rootsis. Saxo töös on esitatud kuningas Valdemari õpetussõnad, millest võib järeldada, et kuningas tundis hästi kuralaste ja eestlaste lahingutaktikat. Eriku-kroonikas endas on oluline tõend eestlaste versiooni kasuks. Vahetult pärast jutustust Sigtuna hävitamisest kõneleb kroonika jarl Joni surmast. Jarl Jon oli just tagasiteel üheksa aastat kestnud sõjaretkelt itta, kus ta oli võidelnud venelaste ja ingerlaste vastu. Paganad tapsid ta Mälari rannal. Joni lesk maksis kätte. Ta kogus väesalga ja tappis kõik ründajad „ühel mäel, mille nimi on eestlaste laid {eesta skär}“. Praegu kutsutakse seda väikest kõrget laidu Mälari järves, mis näeb tõesti välja nagu mägi, Estbröte. Oluline on, et see eestlastest tulenev kohanimi esineb juba Eriku-kroonikas. Isegi kui Eesta skär ei oleks seotud jarl Joniga, osutab see igal juhul eestlaste mereühendustele Mälari järve piirkonnas.

Tuleb järeldada, et versioon, mis omistab Sigtuna hävitamise eestlastele, on kõige tõenäolisem. See aga ei tähenda, nagu oleks tegemist mingi väga olulise sündmusega Rootsi ja Läänemere maade ajaloos. Rootsi ajalooteaduses ei ole Sigtuna hävitamise küsimuses suuremaid eriuurimusi – Adolf Schück on 1953. a ajakirjas Fornvännen avaldanud väiksema artikli „Sigtuna rüüstamine 1187“. (Selles ta muide pooldab karjalaste versiooni.) Suuremad üldkäsitlused lähevad Sigtunast paremal juhul põgusa mainimisega üle. Näiteks Londonis 1986. a ilmunud Skandinaavia ajaloo sõnaraamat esitab märksõnad Birka ja Stockholm, aga Sigtunat seal ei ole. Ühest küljest võiks arvata, et see on tingitud ajaloosündmuse valulisusest roots-

laste rahvuslikule enesearmastusele. Niiviisi käsitleb seda selgete sõnadega Igor Šaskolski oma 1949. aasta artiklis: „Sealjuures rootsi ajaloolased ei tahtnud tunnustada, et Rootsi sajanditepikkust võitlust Venemaaga tähistas juba kõige esimestest sammudest peale Vene poole ülisuur sõjaline võit. Rootsi kodanliku natsionalismi seisukohalt tundus olevat vähem häbiväärne lugeda, et Sigtuna hukkus ühe Baltikumi muistse pagana rahva sõjakäigu tagajärjel, ühe väikese Baltimaade rahva, kel XIX–XX saj. enam polnud suurt tähtsust Põhja-Euroopa poliitilises elus.“ Sigtuna linnast olid Šaskolski meelet 14. sajandi algul alles ainult varemed, haledad jäänused, alles 16. sajandil hakkas linn veidi taastuma. Eesti ajaloolaste hulgas valitseb ettekujutus, et Sigtuna hävitamise järel asutati Stockholm tungivast vajadusest keske linnalise asula järele. Nii see aga ei olnud. Sigtunat ei hävitatud nii põhjalikult ega lõplikult. Uuemad arheoloogilised kaevamised ei ole kultuurkihis avastanud tules hävimise jälgi. Tavaline linnaelu käis 13. sajandi algul edasi. 1215.–1216. a oli paavstil kava tuua peapiiskopi residents Uppsalast Sigtunasse. 1237. a asutati Sigtunas Rootsi esimene dominiiklaste klooster (mille rajamisega oli algust tehtud juba 1220). 13. sajandi teisel poolel ehitati suur Püha Laurentiuse nimeline kivist kirik. Linna kultuurkiht on ometi muutunud 13. sajandil märksa õhemaks. See osutab muudatustele linna sotsiaalmajanduslikus seisundis – Sigtuna õitseage oli möödas. Arvatakse, et see oli tingitud geopolitiilistest (kui mitte öelda lihtsalt geoloogilistest) põhjustest, mitte paganate rünnakust. Eelkõige maatõus tingis selle, et Sigtuna Mälari järve sopsis jäi kõrvale, Rootsi riigi raskuspunkt nihkus ida poole, merele ligemale. Stockholm sai Mälari oru tähtsaimaks keskuseks ning 12. sajandi teisest poolest pealinaks, kuninga residentsiks.